

УДК 165.191:314.128

Андрієнко О. В.доктор філософських наук, доцент кафедри філософії,
Донецький національний університет (Україна, Донецьк),
elena_andrienko8@mail.ru**ПОЛІВАРІАНТНІСТЬ ПРОЯВІВ ФЕНОМЕНА ДІЛОВОЇ ЖІНКИ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Робота присвячена аналізу проявів феномену ділової жінки в контексті політичної, економічної та приватної сфер життя сучасного суспільства. Зроблено висновок про те, що підвищення соціальної активності жінки не є перешкодою для сімейної гармонії, а виступає додатковою можливістю творчої самореалізації жінки як особистості та сприяє прогресивному суспільному розвитку.

Ключові слова: ділова жінка, економіка, нерівність, політика, суспільство.

В умовах глобалізації, технічної модернізації виробництва та демократизації суспільного життя у багатьох країнах дуже гостро постає питання формування нової економічної еліти. Особливо актуальним це питання є для держав пострадянського простору, зокрема, для України. Успішність прийнятого курсу демократичного розвитку безпосередньо залежить від стану економіки. Зв'язок економіки та суспільно-політичного ладу країни є дуже міцним, проте дуже неоднозначним: якщо будувати демократію без міцного економічного підґрунтя неможливо, то сильна економіка цілком успішно може існувати і без демократії. Для сучасної України, Росії та інших держав СНД у контексті стабілізації внутрішньо економічного становища на чільне місце виходить питання формування міцного середнього класу, і ділові жінки відіграють у цьому процесі далеко не останню роль.

Феномен ділової жінки досліджували такі вчені як В. Арістов [1], Л. Артемьева [2], Л. Бабаєва [3], Дж. Гейдж [14], Д. Елам [12], І. Клименко [4], Л. Леонтьєва [5], І. Олімпієва [6], Л. Попова [7], Е. Тіллі та Е. Луїс [15], І. Франкс [13], Б. Холуй [10], О. Чирикова [11] та ін. При цьому питання поліваріантності проявів цього феномену є настільки глибоким і тісно пов'язаним з багатьма трансформаційними процесами сучасності, що потребує подальшого комплексного дослідження, яке можливо найбільш повно здійснити саме в галузі соціальної філософії.

В останні десятиріччя в українському суспільстві відбувається активна зміна соціальної стратифікації. Сучасні жінки мають швидко опанувати нові для себе сфери, і необхідно відзначити, що роблять це вони достатньо успішно. Значний науковий інтерес представляє мотивація жінок до самостійної підприємницької діяльності. За радянських часів значна кількість жінок могла дозволити собі не працювати, виконуючи лише ролі матері та (або) дружини. Згідно опитування, проведеного в Україні у 2001–2003 рр., 25% респондентів вказали на те, що бажання відкрити власну справу викликано прагненням до незалежності [6, с. 149]. Переважна більшість жінок (39%) вказали на те, що головною причиною заняття бізнесом є прагнення до професійної реалізації; 21% респондентів вказали на те, що хочуть бути незалежними від держави і лише 8% вказали на бажання бути незалежними від чоловіка та родичів. Тому цілком раціональним є припущення того, що сучасні ділові жінки прагнуть бути незалежними не від родини (зокрема, від

чоловіків), як це буває в країнах з низьким рівнем участі жінок в економічній сфері. Прагнення мати свій бізнес скоріше продиктоване загальною нестабільною політико-економічною ситуацією та розчаруванням в уряді. При цьому бажання не залежати від чоловіка також має місце бути, проте воно не є домінуючим фактором мотивації. Проілюструвати цю тезу можна завдяки наступним даними: 18% українських жінок-підприємців розпочали власну справу, залишившись без роботи; 14% – прагнули отримати високий дохід; лише 1% респондентів взагалі були безробітними до того, як розпочали свій бізнес [9, с. 10].

Мотивація діяльності сучасних ділових жінок є різною, проте так чи інакше необхідно визнати, що вони значно відходять від традиційних фемінних стереотипів та цінностей, і набувають низку якостей, які традиційно вважалися суто мускулінними. Наприклад, наполегливість, рішучість, схильність до ризиків, прагнення соціального успіху, діловитість, цілеспрямованість, відповідальність, організованість, висока ерудиція і т. ін.

Зараз як в Україні, так і в Росії відбувається активне формування нової економічної еліти. Російські дослідниці Л. Бабаєва та А. Чірікова справедливо вказують на те, що серйозним бар'єром на шляху ринкової модернізації є домінування макрорішудів і стратегій управління економічною ситуацією над вмінням бачити ситуативну різноманітність та окремі проблемні аспекти [3, с. 130]. Негативним аспектом формування нової економічної еліти є те, що трансформація суспільства далеко не завжди супроводжується сутнісними змінами способу мислення та життя людей. Наявним є консерватизм та прагнення змінити ціле, а не окремі його частини. Тут маємо приклад суто мускулінного способу мислення – глобальне бачення і, водночас, небажання вдаватися в деталі. Той факт, що ділові жінки досі недостатньо добре представлені у верхівках економічної галузі значним чином гальмує соціально-економічний розвиток. Сучасна ринкова ситуація вимагає принципово інших стратегічних підходів до вирішення цілої низки економічних питань. І ці нові підходи слід шукати саме серед жіночої частини підприємницької галузі, а отже – існує принципова необхідність просунення якомога більше ділових жінок до вищих економічних прошарків суспільства. Креативність, гнучкість, вміння працювати в команді – тобто, якості, які так необхідні представникам сьогоденної бізнес-еліти, притаманні, передусім, саме підприємцям жінкам. Масове уявлення про жінку як про більш лояльного керівника є цілком необґрунтованим. Між чоловічим і жіночим стилями ведення справ практично немає відмінностей, виявляється лише ситуаційна специфіка їх прояву: в одних ситуаціях і ролях ефективніші чоловіки, а в інших – жінки. “Мускулінна” і “фемінна” моделі поведінки не мають однозначного зв'язку з біологічною статтю.

На сьогодні все частіше для пояснення політичних явищ активно використовується гендерний підхід. Україна переживає модернізацію політичної системи, тому визначення стану політичної активності жінок є дійсно актуальною проблемою. Рішення цієї проблеми вимагає принципових змін культурного, соціального,

економічного і політичного характеру, вимагає формування нового мислення, основою якого виступає трансформація стереотипних уявлень про чоловіків і жінок.

Наприкінці ХХ ст. міжнародне співтовариство виробило основні стандарти принципу рівності, визнавши, що всі люди рівні між собою незалежно від будь-яких ознак. Ідея гендерної рівності вперше була документально відображена в першій програмі ООН "Розвиток жінок". Основні положення цієї програми ґрунтувалися на тому, що жінки – це невикористаний ресурс людства, здатний зробити свій вирішальний внесок в економічний розвиток світового співтовариства [13, с.136]. Загальні принципи рівноправності жінки та чоловіка в політиці закріплені у таких міжнародних документах як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Європейська конвенція з прав та основних свобод людини (1950 р.). Особливо слід відзначити Конвенцію ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" (1979 р.). Це є основоположний документ, в якому узагальнені та зафіксовані принципи положення стосовно міжнародно-правового статусу жінок. Цей документ можна назвати світовою жіночою конституцією.

У перший раз в історії незалежної України проблема гендерної рівності знайшла своє відображення в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України "Відкритість. Дієвість. Результативність" (2003 р.). Стосовно інших документів слід відзначити Указ Президента України "Про впорядкування роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади стосовно забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків" (2005 р.) та "Державну програму по встановленню гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року" [2, с. 103].

Якщо у Радянській Україні долання гендерних стереотипів відбувалося шляхом декларативного встановлення рівності між чоловіком і жінкою, а гендерна рівність в СРСР забезпечувалася квотуванням, що давало досить високий відсоток жінок, які обіймали керівні посади (у Верховній Раді України було 36% жінок, у місцевих радах – 50%), то з отриманням Україною незалежності ситуація кардинальним чином змінилася. Уже на перших вільних, демократичних виборах в Україні в 1991 р. більшість жіночого населення проголосувала проти жінок-кандидатів [7, с. 859].

На виборах 1994 р. до парламенту було обрано всього 17 жінок (4%). Після виборів 1998 р. жінки становили вже 8% від загальної кількості депутатів [4, с. 231]. Здавалося б зовні, що ситуація змінилася на краще. Наприкінці 1990-х рр. ситуація з представництвом жінок в українському парламенті залишалася складною.

Парламентські вибори 2002 р. наочно продемонстрували становище українських жінок у політиці. Тоді до вищого законодавчого органу пройшло всього 23 жінки (5,1% від загальної кількості його складу). Цей результат став вчетверо меншим за представництво жінок у Верховній Раді часів УРСР. Ситуація виглядала ще більш абсурдною на фоні того, що жінки склали понад 60% виборців і становили

панівну частину державного виконавчого апарату – 74,8% [1, с. 14].

Президентська кампанія 2004 р. дещо поліпшила ситуацію із представництвом жінок у владі. Після ротації парламентських кадрів та просування партійних списків кількість жінок у Верховній Раді зросла до 5,6%. У той же час середньоевропейські параметри представництва жінок у парламентах склали 23% на фоні 14% загальносвітових [2, с. 99]. Парламентські перегони 2006 р. не стали знаковими у сприйнятті та висвітленні політичними партіями та блоками гендерної тематики.

На парламентських перегонах 2007 р. до Верховної Ради було обрано 39 жінок (8,6%). Незважаючи на деяке відсоткове збільшення жінок-депутатів сферою їх діяльності продовжували залишатися такі проблеми як соціальне забезпечення, розвиток мережі дошкільних установ та навчальних закладів, охорона здоров'я. Проблемам гендерної рівності увага не приділялася [10, с. 34].

Загалом низький відсоток жінок в українському парламенті за всі роки незалежності можна пояснити дуже стриманим та упередженим ставленням до жінок-лідерів з боку українського суспільства, яке продовжує залишатися дуже консервативним стосовно вирішення гендерних питань. Серед громадян поширена думка про те, що "жінці не місце у великій політиці" [14, с. 25]. Жінки, які усупереч традиції посіли високі посади, ізольовані та маргіналізовані як політики не тієї статі. Вони не представляють інтересів жінок, не мають підтримки жіночих організацій, не беруть участі у формуванні політики щодо жінок [12, с. 120].

Середній світовий рівень представленості (участі) жінок у парламентах складає 14%. У Швеції частка жінок у парламенті досягає 42,7%, Фінляндії – 33,5%, у Данії, Норвегії, Нідерландах – 37% [15, с. 16–17].

Аналізуючи розподіл жінок і чоловіків на керівних посадах за категоріями, спостерігається різке зменшення кількості жінок на вершині владної піраміди. Переважна більшість жінок на держслужбі (81,5%) займає посади фахівців [4, с. 224]. Чим нижчий рівень органів влади, тим вони доступніші для жінок. Достатньо гострою проблемою є загально низький рівень політичної культури серед громадян України, у тому числі серед жінок.

Отже, демократичні перетворення в Україні стали добрим підґрунтям для підвищення статусу жінки в суспільстві, але якщо на Заході розвиток демократії пов'язується з розширенням участі жінок у процесі вироблення та прийняття управлінських рішень, руйнацією негативних стереотипів щодо повноправної участі жінок в державному управлінні [5, с. 217], то в Україні спостерігається розвиток протилежних тенденцій. Ділові жінки в Україні практично позбавлені можливостей впливу на процес розробки та ухвалення управлінських рішень. Ситуацію також ускладнює недостатньо високий рівень політичної культури населення.

Рольова поліваріантність ділової жінки у сучасному суспільстві не може бути досліджена у повному обсязі без урахування аспекту шлюбно-сімейних стосунків. Якщо ще кілька десятиріч тому ділова жінка почасти сприймалась крізь призму стереотипів про "синю

панчоу” або “стару діву”, то сьогодні її роль у функціонуванні інституту шлюбу та сім’ї є далеко не однозначною. Така ситуація зумовлена не лише емансипацією жінок, але й інтенсивними трансформаціями у цій сфері суспільного життя.

Для адекватного розуміння даної проблеми слід визначити головні чинники, які впливають на зміни шлюбно-сімейних відносин:

По-перше, провідним чинником трансформаційних процесів практично у всіх соціальних сферах є індивідуалізація особистості.

По-друге, не менш важливим чинником є світоглядно-ідейний плюралізм сучасного соціуму.

По-третє, слід виокремити чинник емансипації жінок.

По-четверте, окремим чинником формування шлюбно-сімейних відносин у пострадянських суспільствах є глобалізація і, як наслідок, орієнтація на західну модель матримоніальної поведінки. Особливо сприйнятливими до цих тенденцій є молоді люди, до яких відноситься переважна більшість опитаних нами ділових жінок, середній вік яких складає 31 рік. Молоді родини є найбільш динамічними і гнучкими у соціально-економічному плані елементами інституту шлюбу та сім’ї. Саме ця категорія населення найбільш чітко відображає соціальні зміни, серед яких – орієнтація на фінансову незалежність обох членів подружжя та прагнення не лише чоловіка, але й дружини до лідерства у сімейних стосунках.

По-п’яте, слід також враховувати економічний чинник. Він проявляється, зокрема, у відчутті економічної нестабільності та намаганні покращити рівень свого матеріального добробуту.

У свідомості сучасних ділових жінок родина стабільно займає одне з перших місць у системі цінностей. Виходячи з розподілу родин за критерієм домінуючих цінностей на традиційні, особистісно-орієнтовані та орієнтовані на розваги, ділові жінки переважно належать до другого типу. Якщо традиційні родини відзначаються лідерством чоловіка і орієнтованістю дружини на побутову сферу та спільне з чоловіком коло спілкування, а для третього типу є характерним акцентування уваги на індивідуальні інтереси та дозвілля, то особистісно-орієнтовані родини підтримують відносний баланс сімейних цінностей та особистісних інтересів подружжя. Для родин цього типу є характерними демократичний тип лідерства, установка на малодітну родину та соціально-рольову рівновагу. Ділова жінка у родині бере участь у всіх її головних функціях, зокрема у виховній, комунікативно-емоційній, сексуально-еротичній, соціально-контролюючій та у дещо меншій мірі у господарсько-побутовій функції, що не є критичним на тлі бурхливого розвитку побутової техніки та сфери послуг.

Отже, суспільні стереотипи, які визначають ділову жінку як “нежіночну” та безсімейну є помилковими. На сімейно-рольову поведінку сучасних ділових жінок впливають загальні суспільні тенденції трансформації інституту шлюбу та сім’ї, передусім – нуклеарізація родини, зменшення її потреби в дітях та зростання індивідуалізму. Підвищення соціальної активності жінки жодним чином не є перешкодою на шляху до

сімейної гармонії, а виступає додатковою можливістю творчої самореалізації жінки як особистості.

Ще однією проблемою, що тісно пов’язана з феноменом ділової жінки в сучасному соціумі, є проблема гендерної нерівності в сфері праці. Питання гендерної нерівності в сфері праці активно досліджується і обговорюється у ЗМІ. З одного боку, це пов’язано з великою кількістю соціальних стереотипів, що сприяють гіперболізації даної проблеми. З іншого боку – проблема гендерної нерівності в сфері праці реально існує і потребує комплексного наукового аналізу.

Передусім, слід окреслити основні підходи до проблеми гендерної нерівності, а саме: 1) правовий підхід (гендерна нерівність в сфері праці розглядається крізь призму юридичних норм та законів, при чому у більшості випадків нормативно-правова база в сфері праці є цілком адекватною); 2) економічний або соціально-економічний підхід (питання гендерної нерівності аналізується через такі терміни як “гендерна економіка”, “економічні функції шлюбу” тощо); 3) соціологічний підхід (акцентує увагу на культурно-історичному контексті та зміні “гендерних контрактів” – наприклад, заміна радянського “контракту працюючої матері” на новітній “гендерний контракт кар’єрно-орієнтованої жінки”). Наша робота спирається саме на соціологічний підхід, хоча ми намагалися враховувати окремі досягнення правового та економічного підходів.

Що стосується причин гендерної нерівності в сфері праці, то їх можна розділити на декілька груп:

По-перше, це психофізіологічні особливості чоловічого та жіночого організмів. Зокрема, вони зумовлюють більш ефективне виконання жінками монотонних робіт, що пов’язано з їх, порівняно з чоловіками, більш розвиненим терпінням та увагою до деталей. Крім того, психологічно більшість жінок зорієнтована на процес роботи, а більшість чоловіків – на результат. Також, анатомічні особливості жінок не дозволяють їм на рівні з чоловіками займатися працею, що пов’язана з високим фізичним навантаженням.

По-друге, вагомою причиною гендерної сегрегації праці є суспільні стереотипи, серед яких центральне місце посідають гендерні образи тієї або іншої професії.

По-третє, однією з причин гендерної нерівності в сфері праці є культурно-історичний контекст. Ще в середині ХХ ст. соціальна роль чоловіка передбачала те, що він виступав єдиним годувальником родини. Хоча у сучасному суспільстві розподіл соціально-економічних ролей докорінно змінився, “чоловічі професії” традиційно залишаються більш високооплачуваними.

Нерівність в сфері праці проявляється в наступному: 1) розбіжності у розмірі заробітної плати (середня заробітна плата чоловіків на 20–30% вища, ніж у жінок) [6, с. 91]; 2) спектр робіт чоловіків є більш різноманітним і надає більше кар’єрних можливостей порівняно з жінками; 3) саме жінки становлять переважну частину претендентів на менш престижні робочі місця і почасти їх рівень кваліфікації є нижчим, ніж у чоловіків [11, с. 18]; 4) виходячи з низки факторів жінкам надається менше доручень і в результаті вони виконують менший обсяг роботи, що також впливає на їх соціальний статус [12, с. 124]; 5) у багатьох випадках

жінки змушені займати ті посади, куди не хочуть йти чоловіки [11, с. 20].

Чинники подолання гендерної нерівності слід шукати у наступному: 1) світоглядно-поведінкові характеристики сучасних ділових жінок; 2) формування ефективних механізмів існуючих правових норм, які гарантують гендерну рівність в сфері праці; 3) забезпечення відповідного ідеологічного підґрунтя, яке б сприяло відносинам толерантності та взаємоповаги між різними групами населення (основними каналами її поширення мають стати ЗМІ та освітні заклади); 4) формування норм та механізмів, які б забезпечували економічну рівність можливостей чоловіків та жінок в сфері праці і санкції при їх невиконанні (адже гендерна нерівність у трудових відносинах значно посилюється через неформальний компонент, який дозволяє керівництву регулювати заробітну плату працівників, оминаючи формальні критерії).

Таким чином, соціальний статус і імідж української ділової жінки на сьогодні зазнає активних й системних трансформацій, які проявляються буквально на всіх рівнях: в сімейних відносинах, в політичній сфері, в сфері економіки, громадської активності, культури. Характер і тенденції цих змін нерозривно пов'язані з впливом глобалізації та зі специфікою самої пострадянської української реальності, в якій зараз проходить буквально "виращування" поняття гендеру. Активна участь жінок у сучасній діловій сфері є необхідним кроком на шляху модернізації ринкових відносин. Сьогодні жінки відрізняються наявністю достатньо сильної мотивації до успішного ведення бізнесу, причиною чого є, передусім, прагнення бути незалежними від нестабільної політико-економічної ситуації, яка виникла у наслідок зміни у соціальній структурі суспільства. Гендерна нерівність в сфері праці є прикритим фактом сучасної соціальної реальності. В її основі лежить система причин, тому і вирішення цієї проблеми має носити комплексний характер та включати правові, економічні, ідеологічні важелі. Проте, навіть в такій ситуації оптимізму додає наявність значного світоглядного, інтелектуального та мотиваційного потенціалу українських ділових жінок, які усвідомлюють існуючі в суспільстві проблеми і проявляють зростаючу активність у напрямку їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Аристов В. Советская "матриархика" и современные гендерные образы / В.Аристов // Женщина и визуальные знаки / Под ред. А.Альчук. – М.: Идея-Пресс, 2000. – С. 3–16.
2. Артемьева Л. Женщины и политика / Л.Артемьева // Политическая психология. – 2004. – № 1. – С. 97–107.
3. Бабаева Л.В. Бизнес–элита России. Образ мировоззрения и типы поведения / Л.В. Бабаева, А.Е. Чирикова // Социс. – 2005. – № 1. – С. 129–133.
4. Клименко І. Як народжуються, живуть і вмирають "жіночі" партії / І.Клименко // Незалежний культурологічний часопис "Г". Фемінність та мускулінність. – 2003. – № 1. – С. 222–236.
5. Леонтьева Л. Стереотипи, або дещо про місце жінки у суспільстві / Л.Леонтьева // Незалежний культурологічний часопис "Г". Фемінність та мускулінність. – 2003. – № 1. – С. 213–221.
6. Олимпиева И.Б. Механизм формирования гендерного неравенства в трудовых отношениях / И.Б. Олимпиева, Л.В. Ежова // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2009. – № 1. – С. 89–108.
7. Попова Л.А. Жінки українського політикуму / Л.А. Попова

// Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції ["Людина – світ – культура"], (Київ, 20–21 квітня 2004 р.) / Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 858–860.

8. Предприниматели–женщины в Украине: путь в бизнес / Исакова Н., Кавуненко Л., Велтер Ф. [та ін.] // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 2. – С. 146–155.
9. Сегодня. Ежедневная украинская газета. – 2004. – № 112 (1756). – С. 10.
10. Холуй Б. Антифеминизм: ворожість серед жінок і суспільне життя / Б.Холуй // Незалежний культурологічний часопис "Г". Фемінність та мускулінність. – 2003. – № 1. – С. 32–41.
11. Чирикова А. Дискриминация женского бизнеса: взгляд лидеров женского предпринимательства / А.Чирикова // Права женщин в России: законодательство и практика. – 2002. – № 3/4 (14). – С. 17–23.
12. Elam D. Women on the Edge of Modernity / D.Elam // A Cultural Review. – 2000. – Vol.11. – № 1/2. – P. 118–129.
13. Franks M. Feminisms and Cross-Ideological Feminist Social Research: Standpoint, Situatedness and Positionality – Developing Cross-Ideological Feminist Research / M.Franks // Journal of International women's Studies. – 2002. – № 5. – P. 135–142.
14. Gage J. Women and Politics in Kuwait / J.Gage // Journal of International women's Studies. – 2009. – № 11. – P. 23–31.
15. Tilly A. Women, Women's History and the Industrial Revolution / A.Tilly, A.Louise // Social Research. – 2004. – № 3. – P. 5–17.

References

1. Aristov V. Sovetskaya "matriarchika" i sovremenniyе genderniyе образы / V.Aristov // Zhzhenshshina i vizualniye znaky / Pod red. A.Alchuk. – M.: Ideya-Press, 2000. – С. 3–16.
2. Artemyeva L. Zhzhenshshina i politika / L.Artemyeva // Politicheskaya psichologiya. – 2004. – № 1. – С. 97–107.
3. Babayeva L.V. Biznes–elita Rossii. Obraz mirovozzreniya i tipy povedeniya / L.V. Babayeva, A.Ye. Chirikova // Sotsis. – 2005. – № 1. – С. 129–133.
4. Klimentko I. Yak narodjuyutsya, zhzhivut' i vmyrayut' "zhzhinochy" partiyi // I.Klimentko // Nezalezhhnyy kulturologichnyy chasopys "Yi". Feminnist' ta muskulinnist'. – 2003. – № 1. – С. 222–236.
5. Leontyeva L. Stereotyp, abo deshho pro mistse zhzhinky u suspilstvi / L.Leontyeva // Nezalezhhnyy kulturologichnyy chasopys "Yi". Feminnist' ta muskulinnist'. – 2003. – № 1. – С. 213–221.
6. Olimpiyeva I.B. Mekhanizm formirovaniya gendernogo neravenstva v trudovyh otshoseniyah / I.B. Olimpiyeva, L.V. Yezhzhova // Zhzhurnal sotsiologiyi i sotsialnoy antropologiyi. – 2009. – № 1. – С. 89–108.
7. Popova L.A. Zhzhinky ukrayinskogo politikumu / L.A. Popova // Zbyrnik materialiv Myzhzhnaronoyi naukovoyi konferentsiyi ["Ludina – svit – kultura"], (Kyiv, 20–21 kvitnya 2004 r.) / Kyivsky natsionalny univarsitet imeny T.G. Shevchenka. – K.: Tsentr navchalnoy literatury, 2004. – С. 858–860.
8. Predprimately–zhzhenshshiny v Ukrayine: put' v byznes / Isakova N., Kavunenno L., Velter F. [ta in.] // Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing. – 2004. – № 2. – С. 146–155.
9. Segodnya. Yezhzhednevnyaya ukrayinskaya gazeta. – 2004. – № 112 (1756). – С. 10.
10. Holuy B. Antifeminizm: vorozhzhist' sered zhzhinok i suspilne zhzhittya / B.Holuy // Nezalezhhnyy kulturologichnyy chasopys "Yi". Feminnist' ta muskulinnist'. – 2003. – № 1. – С. 32–41.
11. Chirikova A. Diskriminatsiya zhzhenskogo byznesa: vzglyad liderov shshenskogo predprimatelstva / A.Chirikova // Prava zhzhenshshin v Rossiyi: zakonodatelstvo i praktika. – 2002. – № 3/4 (14). – С. 17–23.
12. Elam D. Women on the Edge of Modernity / D.Elam // A Cultural Review. – 2000. – Vol.11. – № 1/2. – P. 118–129.
13. Franks M. Feminisms and Cross-Ideological Feminist Social Research: Standpoint, Situatedness and Positionality – Developing Cross-Ideological Feminist Research / M.Franks // Journal of International women's Studies. – 2002. – № 5. – P. 135–142.
14. Gage J. Women and Politics in Kuwait / J.Gage // Journal of International women's Studies. – 2009. – № 11. – P. 23–31.
15. Tilly A. Women, Women's History and the Industrial Revolution / A.Tilly, A.Louise // Social Research. – 2004. – № 3. – P. 5–17.

Andriyenko O. V., PhD., Half-Professor of the Chair of Philosophy, Donetsk National University (Ukraine, Donetsk), elena_andrienko8@mail.ru

The multy-variation of expressions of phenomenon of business lady in modern society

The work is devoted to the analysis of the expressions of phenomenon of business lady in the context of political, economic and private spheres of life of modern society. It has been concluded that the raise of women's social activity is not an obstacle for harmonic family life and is an additional opportunities for creative self-realization of a woman as a personality and promotes a progressive social development.

Keywords: business woman, economy, inequality, policy, society.

Андриєнко Е. В., доктор философських наук, доцент кафедри філософії, Донецький національний університет (Україна, Донецьк), elena_andrienko8@mail.ru

Поливариантность проявлений феномена деловой женщины в современном обществе

Работа посвящена анализу проявлений феномена деловой женщины в контексте политической, экономической и частной сфер жизни современного общества. Сделан вывод о том, что повышение социальной активности женщины не является препятствием для семейной гармонии, а выступает дополнительной возможностью творческой самореализации женщины как личности и способствует прогрессивному общественному развитию.

Ключевые слова: деловая женщина, экономика, неравенство, политика, общество.

* * *

УДК 165.1

Лелека О. В.
аспірантка, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
lelekaolga88@gmail.com

ЕСТЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗШИРЕННЯ КОГНІТИВНИХ МЕЖ ЛЮДСЬКОГО РОЗУМІННЯ

Головною метою статті є вказати на когнітивний потенціал естетичної свідомості в межах філософського доробку І.Канта. На основі аналітичного методу проведено аналіз функцій уяви, що дозволяє побачити темпоральну форму людського досвіду. Із статті стає очевидним, що лінійна форма часу не є єдиною можливою формою темпоральності, що дозволяє артикулювати інші типи часового відношення як основи для осягнення та інтерпретації світу як цілісної системи.

Ключові слова: свідомість, естетика, знання, когніція, синтез, уява, інтерпретація.

У вступі до Критики здатності судження І. Кант зазначає, що “предмети емпіричної когніції можуть бути визначені набагато більшою кількістю способів, ніж формальна умова часу” [4, с. 19]. Зазначена цитата є показовою у тому сенсі, що лінійній часовій формі пізнання існує певна альтернатива, яка здатна по-новому визначати емпіричний досвід та розширювати межі людського розуміння.

В межах даної статті припускаємо, що саме естетична свідомість здатна розширювати межі людського розуміння. Обґрунтування даного тезису, у свою чергу, вимагає детального аналізу ролі та функціонального значення уяви у доробку відомого німецького філософа І. Канта.

У докритичних текстах І. Кант неодноразово апелює до функціональної ролі уяви. Варто зауважити, що систематичного викладу поглядів вченого щодо даного питання у докритичний період ще не існувало. Більшість функцій уяви були артикульовані І. Кантом у різноманітних наукових статтях та роботах. Проте можна виявити перелік наступних функцій, які надалі будуть трансформовані у більш пізніх роботах вченого:

1. Bildung: координація чи надання форми чуттєвій інтуїції

2. Abbildung: безпосереднє формування образу
3. Nachbildung: репродуктивне формування образу
4. Vorbildung: перспектива формотворення
5. Einbildung: продуктивне формування образу
6. Ausbildung: доповнює формотворення
7. Gegenbildung: аналогічне (символічне) формотворення
8. Urbildung: формування архетипів за допомогою інтелектуальної інтуїції

Пункти 2–4 І. Кант більш детально артикулює у власних Лекціях з метафізики, які дійшли до сучасності лише завдяки конспектам учнів вченого. У цій роботі науковець закріплює за кожною із цих трьох функцій часовий вимір: Abbildung – вимір теперішнього, Nachbildung – вимір минулого та Vorbildung – вимір майбутнього.

На думку вченого, саме узгоджена робота цих трьох здатностей уяви дозволяє формувати синоптичний образ. Синоптичний образ – це збірний просторовий образ присутності предмету. Формування даного образу відбувається на асоціативній основі по принципу просторового правила – монограми. Варто зауважити, що темпорального правила, тобто трансцендентальної схеми, І. Кант не артикулює, кажучи про синоптичний образ.

Більш того, вимір теперішнього, закріплений вченим за Abbildung апелює не стільки до темпоральності, скільки до присутності предмету тут і тепер. Здатність уяви до формування синоптичного образу І. Кант називає формативною силою. Підсумовуючи, формативна сила уяви базується на:

1. асоціативній основі
2. присутності предмету
3. просторовій схемі – монограмі

У Критиці чистого розуму І. Кант наділяє уяву синтетичною силою, що ґрунтується на трьох синтезах: схоплювання, репродукції та рекогніції у понятті.

Синтез схоплювання дозволяє трансформувати та об'єднати чуттєве різноманіття у єдине сприйняття. Сам процес схоплювання чуттєвого відбувається на основі часової послідовності. Тобто, синтез схоплювання не тільки сприймає, але й поєднує сприйняття на основі часової послідовності у єдність явища.

Надалі синтез репродукції відтворює те, що раніше було сприйнято. Відтворення також відбувається на основі лінійної форми часу або, як зауважує І. Кант, темпорального правила – трансцендентальної схеми. Існує переконання, що синтез репродукції відповідає лише за відтворення сприйнятого, не маючи продуктивного потенціалу.

Тому варто зауважити, що синтез репродукції не просто відтворює лінійну форму, але продукує темпоральне правило, за яким структурується чуттєве різноманіття, щоб потім отримати категоріальну логічну форму.

Синтез рекогніції у понятті відповідає за систематизацію та поєднання матеріалу, відтвореного на основі темпорального правила. Це своєрідна функція “впізнання” єдності сприйнятого. Саме завдяки цій здатності можлива побудова цілісного образу, який підлягає узгодженню із категоріальним апаратом.

Саме узгоджена діяльність цих трьох синтезів уможливує людський досвід та знання. Особливістю